

VIENTISINIAI MOKSLINIO STILIAUS SAKINIAI

Audronė BITINIENĖ

§ 1. Funkcinę stilistinę sistemą sudaro keli lygmenys (pakopos), todėl prasminga tyrinėti kiekvienos pakopos lingvistinius požymius, kurių ryšio kryptis su nelingvistiniais faktoriais gali būti skirtinga – horizontalioji ir vertikaloji, diferencinė ir integracinė. Lingvistinių požymių ryšio kryptį, jų diferencinę galią padeda nustatyti statistiniai, ypač daugiamaciai, metodai. Šie metodai gali būti taikomi požymiams, kurių matavimų skalė yra kiekybinė (pvz., sakinio ilgis) ir kokybinė.

Mokslinio stiliaus tekstuose pateikiami sudėtingos intelektualinės žmogaus veiklos rezultatai, todėl ir mokslo kalba išlaiko tas pačias ypatybes kaip mąstymas sąvokomis – logiškumą, intelektualumą, būtinybę samprotauti ir įrodinėti. Toks sudėtingas turinys kartais koreliuoja su gana sudėtinga sintaksine mokslinio stiliaus tekstų sandara. Tačiau galima ir priešinga kalbos priemonių vartojimo tendencija, tai yra siekis sudėtingą informaciją perteikti paprastesne, adresatui prieinamesne forma. Moksliniuose tekstuose, kuriuose vyrauja sudėtiniai, dažnai daugiadėmeniai sakiniai, trumpi vientisiniai sakiniai gali atlikti funkcijas, būdingas tik šio tipo tekstams, o gausiai vartojami išplėstiniai vientisiniai sakiniai funkcionuoja kaip sudėtinių konkurentai, gebantys perduoti ne mažesnės apimties kondensuotą informaciją.

§ 2. Šio straipsnio tikslas – aptarti vientisinių sakinių vartojimo tendencijas mokslinio stiliaus tekstuose, nustatyti jų dažnumo ryšį su nelingvistiniais ir lingvistiniais faktoriais. Pagrindinis metodas – kiekybinės ir kokybinės analizės vienovė. Statistiniai apibendrinimai daromi sudarius stratifikuotą 12 000 mokslinio stiliaus sakinių imtį („Sakinio“ programa) ir 6 509 elementariųjų sakinių imtį („Elemento“ programa) iš Lietuvoje paskelbtų mokslinių tekstų nuo 1970 m. (70 pozicijų). Elementariaisiais vadinami visi vientisiniai sakiniai ir sudėtinių sakinių dėmenys (Bitinienė, 1997, 10–11). Vientisiniams sakiniams priskirti ir nepilnieji sakiniai, ypač svarbūs tyrinėjant įvairių funkcinių stilijų specifiką, jų vidinę diferenciaciją bei individualųjį autorių stilijų.

§ 3. Vientisinių sakinių dažnumą kaip lingvistinį požymį galima vertinti dviem atžvilgiais: elementariųjų sakinių ir visų sakinių aibėje. Elementariųjų sakinių aibėje mokslinio stiliaus tekstuose yra apie 24,4% vientisinių sakinių, likusieji funkcionuoja kaip sudėtinių sakinių dėmenys. Tarp jų vyrauja prijungiamieji (22,3% pagrindinių,

31,2% – šalutinių), gana tolygiai pasiskirstę sujungiamųjų (10,5%) ir bejungtukųjų (9,4%) sakinių dėmenys. Šių sakinių dažnumą veikia nelingvistinių faktorių kompleksas, rodantis galimą vidinę mokslinio stiliaus diferenciaciją, todėl įvairių tipų elementariųjų sakinių pasiskirstymas traktuotinas kaip vienas iš dinaminės mokslinio stiliaus struktūros rodiklių. Įvairių mokslo šakų tekstų skirtumas statistiškai reikšmingas $p < 0,001$ lygmeniu ($\chi^2=104,6$), postilių skirtumas kiek mažesnis ($\chi^2=91,4$), bet taip pat statistiškai reikšmingas ($p < 0,001$). Skirtingų tipų sakinių diferencinę galią rodo Stjūdento kriterijus (žr. 1 lentelę).

1 l e n t e l ė. Elementariųjų sakinių pasiskirstymo patikimumas

Sakinių tipai	Tekstai (Stjūdento kriterijus)					
	T/M _k ¹	T/M _t	M _k /M _t	H/G	H/T _m	G/T _m
Vientisiniai	0,17	6,8	7,0	4,1	2,15	1,84
Sudėtiniai						
prijungiamojo						
pagrindinis	2,23	1,03	1,17	2,42	1,26	3,54
šalutinis	0,64	3,24	3,86	4,8	1,89	2,83
sujungiamieji	1,17	1,46	2,61	5,2	1,77	3,32
bejungtukiai	2,69	2,12	0,34	0,44	1,81	1,75

Didžiausią diferencinę galią turi vientisiniai sakiniai (iš šešių pozicijų keturios yra informatyvios). Jie statistiškai reikšmingai $p < 0,0001$ lygmeniu skiria metodinio ir mokomojo bei teorinio postilio tekstus. Metodinio postilio tekstus nuo teorinių bei mokomųjų skiria ir prijungiamųjų sakinių šalutiniai dėmenys, turintys kiek mažesnę diferencinę galią ($p < 0,01$ ir $p < 0,001$), sujungiamieji sakiniai (mokomųjų ir metodinių tekstų $p < 0,01$). Prijungiamųjų sakinių pagrindinis dėmuo ir bejungtukiai sakiniai $p < 0,05$ ir $p < 0,01$ lygmeniu skiria teorinį ir mokomąjį postilį, sujungiamieji $p < 0,01$ lygmeniu – mokomąjį ir metodinį. Šie skirtumai statistiškai reikšmingi, bet nėra pakankamai informatyvūs, nes gali būti atsiradę dėl lingvistinių faktorių poveikio. Kaip matyti, postilių lygmeniu elementarieji sakiniai diferenciuoja metodinius tekstus (iš dešimt pozicijų šešios yra informatyvios).

Elementariųjų sakinių dažnumas ne mažiau priklauso nuo mokslo šakos (turinio faktorius). Akivaizdi humanitarinių ir gamtos mokslų priešprieša, nes iš penkių pozicijų net keturios informatyvios, trys iš jų skiria $p < 0,001$ lygmeniu (vientisiniai sakiniai, prijungiamieji ir sujungiamieji); prijungiamųjų sakinių pagrindinis dėmuo šiuos tekstus skiria $p < 0,05$ lygmeniu. Nuo tekstų turinio beveik nepriklauso gana

¹ Lentelėje vartojami šie sutrumpinimai: T – teorinio postilio tekstai, M_k – mokomojo ir M_t – metodinio postilio tekstai; H – humanitarinių mokslų tekstai, G – gamtos, T_m – matematikos ir technikos mokslų tekstai.

retai vartojami bejungtukiai sakiniai, jų dažnumas – integracinis tekstų požymis. Gamtos mokslų tekstus nuo matematikos bei technikos mokslų skiria prijungiamieji sakiniai – pagrindinis prijungiamojo sakinio dėmuo ($p < 0,001$), šalutiniai dėmenys ($p < 0,01$) ir sujungiamojo sakinio dėmenys ($p < 0,001$). Elementariųjų sakinių, einančių sudėtinių sakinių dėmenimis, dažnumas neskiria humanitarinių ir matematikos mokslų tekstų (keturios pozicijos statistiškai nėra informatyvos), todėl elementariųjų sakinių dažnumas laikytinas integraciniu šių mokslo šakų tekstų požymiu.

Ivairių tipų elementariųjų sakinių dažnumas ne visada koreliuoja su jų diferencine galia: didžiausią diferencinę galią turi vientisiniai sakiniai, sudarantys tik 1/4 visų sakinių ir dažniausiai vartojami prijungiamieji sakiniai. Mažiausią diferencinę galią turi retai vartojami bejungtukieji sakinių dėmenys, informatyvesni tokią pat dažnumo poziciją užimantys sujungiamieji sakiniai.

Vadinasi, didžiausią diferencinę galią elementariųjų sakinių aibėje turi vientisiniai sakiniai ir prijungiamųjų sakinių struktūrinės dalys. Tarp šių sakinių dažnumų egzistuoja tiesioginis ryšys (rangingės koreliacijos koeficientas yra 0,80), t.y. jų dažnumo santykis gali skirti ne tik postilių ar mokslo šakų tekstus, bet ir funkcinius stilius (ar net individualiuosius tekstus).

§ 4. Vientisiniai sakiniai tarp visų sakinių, skiriamų pagal jau minėtus formalius požymius, sudaro 44,1%². Taip skaičiuojamas vientisinių sakinių dažnumas yra gana pastovus dydis: teoriniuose ir mokomuosiuose tekstuose vientisiniai sakiniai pasiskirstę beveik tolygiai (40,2 ir 39,2%), statistiškai reikšmingai $p < 0,001$ lygmeniu skiriasi metodiniai tekstai (51,5%). Mokslo populiarinamojo postilio tekstai, tradiciškai priskiriami moksliniam stiliui (Pikčilingis, 1971; Župerka, 1983; 1997), pagal šį požymį atsiduria aiškioje periferijoje (57,9%) ir priartėja prie publicistinio ir administracinio stiliaus tekstų².

Vientisinių sakinių vartojimas beveik nepriklauso nuo mokslo šakos: humanitarinių ir matematikos mokslų tekstuose jų dažnumas beveik sutampa (43,0% ir 42,6%). Statistiškai reikšmingai $p < 0,01$ lygmeniu skiriasi gamtos mokslų tekstai, kuriuose vientisinių sakinių dažnumas kiek didesnis (46,7%), bet labai mažai skiriasi nuo bendrųjų mokslinio stiliaus duomenų. Vadinasi, vientisinių sakinių dažnumo, skaičiuoto visų sakinių aibėje, diferencinė galia yra gerokai mažesnė negu elementariųjų, nes šis parametras skiria tik vieno postilio tekstus.

Individualiuose tekstuose vientisiniai sakiniai gali būti išdėstyti greta ir sudaryti nemažos apimties lakoniškus, dinamiškus teksto fragmentus, rodančius autoriaus orientaciją į trumpasakę kalbą. Pvz.:

(8) Matematinėje statistikoje stengiamasi imtis aprašyti atsitikinių dydžių terminais. (5) Paprasčiausiu atveju tinka šitokia schema. (7) Tiriame atsitikinį dydį su nežinoma pasiskirstymo funkcija. (5) Stebime tą dydį n kartų. (5) Gauname n stebimų rezultatų – imtį. (8) Iš jos reikia spręsti apie nežinomą pasiskirstymo funkciją. (5) Toliau visur stebė-

² Artimiausi moksliniams yra publicistiniai tekstai, kuriuose vientisinių sakinių yra daugiau kaip pusė (54,2%), po to cina administracinio stiliaus tekstai (60,2%) ir grožinis stilius (65,6%).

jįms laikysime nepriklausomais. (9) Sudarysime vienamačio atsitiktinio dydžio n nepriklausomų stebėjimų matmenų modelį. KubTTMS 319.

§ 5. Vientisinių sakinių dažnumas ir kokybinė jų charakteristika gali priklausyti nuo lingvistinių faktorių, ypač teksto organizavimo formų (Sprachliche, 1988, 57–75; Brandes, 1990, 64–90), dažnai skiriamų pagal dalykų turinio skirtynes. Mokslinio stiliaus specifika orientuoja adresantą kurti tokį tekstą, kurio ašis yra samprotavimas (plg. Senkevič, 1976, 10). Tai patvirtina lietuvių kalbos tekstų analizė: juose gana retas pasakojimas, beveik tolygiai pasiskirstęs grynasis aprašymas ir samprotavimas (plg. Sirtautas, Grenda, 1988, 185)³, vartojamos sinkretinės jų formos ir tokie teksto dariniai, kurių negalima įsprausti į šios klasifikacijos rėmus. Teksto formos koreliuoja su postiliais. Kaip rodo statistiniai duomenys, teoriniame postilyje (jis siejamas su aukštesne mokslinio pažinimo pakopa) vyrauja samprotavimas, metodinio postilio tekstuose pirmenybė teikiama aprašymui, o mokomasis postilis skiriasi gana tolygiu abiejų teksto formų pasiskirstymu. Teksto formos ne mažiau priklauso nuo mokslo šakos: gamtos mokslų tekstai skiriasi ypač dažnai vartojamu aprašymu, humanitarinių ir matematikos (iš dalies technikos) mokslų tekstai – samprotavimo persvara. Kaip matyti, vientisinių sakinių dažnumas gali būti siejamas su kalbamaisiais nelingvistiniais ir lingvistiniais faktoriais.

Moksliniame stiliuje aprašymas siejamas su svarbia stilistine ypatybe – objektyvumu, kuris rodo autoriaus intenciją pateikti informaciją „pabrėžtai beasmeniškai, lyg stebint iš šalies“ (Labutis, 1997, 34), be konceptualumo, būdingo moksliniam pažinimui. Tokią teksto organizavimo kryptį pirmiausia sąlygoja informacijos pobūdis, siekis pabrėžti ryšį su denotatu, situacija. Deskriptyvinę funkciją padeda realizuoti lakoniški vientisiniai sakiniai, o jų išdėstymas greta primena suskaidytą, bet neaktualizuotą prozą (aktualizuota būdinga grožiniam stiliui ar publicistikai), nes vyrauja pilnos struktūros, dažnai gana nedidelės apimties vientisiniai sakiniai. Pvz.:

(4) Haopleistonas aptinkamas Atlanto vandenyne. (7) Jis sudarytas iš plūduriuojančių Sargassum genties rudadumblių. (7) Šiais dumbliais užaugę plotai vadinami sargaso jūromis. (14) Būdingos rūšys yra plaukiojantis sargasas (Sargassum natans) (41 pav.) ir plūduriuojantysis sargasas (S. Fluitans). (8) Šių dumblių masės trukdo tose vietose laivams plaukioti. (10) Ant sargaso dumblių kaip epifitai auga daug kitų smulkių dumblių. DagAE 96–97.

Šio teksto fragmentas kuriamas gana tradiciškai, orientuojantis į kelias dimensijas: vieta → sandara → tipai → integracija į aplinką. Hierarchinėje prozoje, kurios ryšys su moksliniu stiliumi dažnai akcentuojamas, tą pačią informaciją būtų galima perteikti sudėtingesnės struktūros ir ilgesniais sakiniais. Šio teksto autoriui svarbu, kad adresatas įsidėmėtų informaciją, dalyko turinį, o ne ryšius tarp informacijos elementų.

³ Aprašymą ir samprotavimą M. Gustaitis (1923, 90, 147) sicia su atskirų funkcinių stilijų žanrais. Jo nuomone, galimas mokslinis aprašymas kaip tam tikros tipiškos struktūros tekstas, bet tikras mokslo darbas yra tapatinamas su protavimu.

Tokią mokslinę kalbą, kurios pagrindą sudaro trumpi vientisiniai sakiniai, palyginus su tekstais, sudarytais iš sudėtingos struktūros sakinių, galima pastebėti, kad ilgi sakiniai gali būti glaustumo, prasmiško talpumo požymis (Pikčilingis 1971, 137). Kitaip tariant, optimalią mokslinę kalbą būtų galima vertinti santykiu tarp perteikiamos informacijos ir raiškos priemonių kiekio. Aprašymo tekstuose vartojant trumpus sakinius, neinformatyvių siejimo priemonių kiekis proporcingai didėja, jos gali sudaryti iki $\frac{1}{3}$ teksto (Gilman, 1976, 116–117; Schlesinger, 1968, 73). Ilguose sudėtingos sandaros sakiniuose, kurie dažniausiai sudaro samprotavimo pagrindą, tokių pagalbinę funkciją atliekančių žodžių gerokai sumažėja. Optimaliausias informatyvių ir pagalbinę funkciją atliekančių žodžių santykis esti tada, kai vartojami vidutinio ilgio vientisiniai (žinoma, ir sudėtiniai) sakiniai.

§ 6. Samprotaujamojo pobūdžio moksliniuose tekstuose akivaizdus prieštaravimas tarp linijinės teksto struktūros ir daugiamatės mąstymo veiklos, todėl ryšiai tarp sakinių pabrėžiami pasitelkiant ir sintaksines priemones – svarbu atskleisti visas galimas teorinės minties formavimosi kryptis, jos „polifoniją“. Samprotaujant kuriamą konceptinę informaciją, todėl dažnai būtina atsiremti į ankstesnę faktinę informaciją (retrospekcija) ar numatyti tolesnę minties plėtros kryptį (prospekcija). Vientisiniai sakiniai (samprotavimo tekstuose jų – 22,0%) realizuoja kelių krypčių kontaktinį ir distancinį ryšį (struktūrinį ir kontekstinį). Tokie sakiniai sieja ne savarankiškus sakinius, o pastraipas, skyrius, dalis, t.y. atlieka mokslinių tekstų integracijos funkciją (plg. Gal'perin, 1983, 74–75). Pvz.:

11 skyrelyje nagrinėjome šitokį uždavinį. KubTTMS 398. 10 skyrelyje apibendrinome integralinę Muavro-Laplaso teoremą. KubTTMS 274. 1.12 skyrelyje jau nagrinėjome sąlyginės tikimybės sąvoką. Priminsime ją. KubTTMS 183.

Atskirų mokslo šakų, ypač matematikos ar technikos tekstuose, kurių pamatą sudaro samprotavimo atmaina – įrodinėjimas – svarbi ir perspekcija, ją padeda realizuoti vientisiniai sakiniai. Tokių teksto sakinių sandara stereotipinė, jie nedidelės apimties, skiriasi tik tarinio raiška. Visi autoriai pirmenybę teikia daugiskaitos pirmojo asmens formoms: vieni pasirenka liepiamąją nuosaką, t.y. adresatą kviečia, ragina veikti, o kiti akcentuoja ateities veiksma, nužymi tolesnio įrodinėjimo grandis. Pvz.:

Pabandykite detaliau panagrinėti reliatyvinę prozodijos suvokimo modelį. PakLBKP 20. Pažvelkime kiek detaliau į hidrodinaminę situaciją. JuodkPHP 112. Išsiaiškinkime įtampų efektinių reikšmių sąryšius. KrivGTP 34. Nagrinėsime homogenines Markovo grandines. KubTTMS 291. Trumpai aptarsime didžiausias tyrimo problemų parinkimo bei formulavimo klaidas. BitUTM 127. Čia tik trumpai susipažinsime su kai kuriomis techninėmis priemonėmis ir techniniu normavimu. KumpMGTP 153.

Samprotavimo (įrodinėjimo) struktūra gana sudėtinga. Dažniausiai jį sudaro ne atskiri sakiniai, bet didesnės apimties teksto fragmentai, todėl vienos siejimo priemonės – vientisinio sakinio – gali nepakakti. Jų sankaupa aktyvina adresato dėmesį, dažnai realizuoja distancinį ryšį. Pvz.:

Suklasifikuosime visas grandines būsenas. Pirmiausia surinkime visas neesmines būsenas ir jų klasę pažymėkime K_0 . Toliau klasifikuosime šitaip. KubTTMS 292. Suda-

rysime nepriklausomų eksperimentų serijos matematinių modelių. Pirmiausia išnagrinėsime paprastą pavyzdį. Dabar aprašysime bendrą kelių nepriklausomų eksperimentų matematinį modelį. KubTTMS 126.

Kai kurie teksto sakiniai rodo dviejų krypčių ryšį, t.y. prospekcijos ir retrospekcijos samplaiką. Pvz.:

Sudarysime Bernulio eksperimentų matematinį modelį, remdamiesi 14 skyrelio samprotavimais. KubTTMS 72. Panagrinėkime dar kelis pavyzdžius. Prisiminkime § 43 nagrinėtus garsus <...>. Apsiriboję ten minimais pavyzdžiais <...>, galime sudaryti šią distribucijos lentelę (žr. 3 lent.). GirdF 41.

§ 7. Naują minties posūkį ar ankstesnių teiginių vertinimą rodo tarp samprotavimo fragmentų įsiterpę lakoniški vientisiniai sakiniai, kurių turinio teisumu adresatas neturėtų abejoti. Pvz.:

Tatai nereiškia, kad ontologinės natūraliosios logikos prielaidos yra nerelevantiškos ir neįdomios. (1) Anaiprot. Nors natūralioji logika, jei ji yra imanoma, ir nieko neteigtų apie tai, koks yra universalumas, ji darytų prielaidas apie tai, kaip žmonės supranta universalumą. PavKLF 49. Kai kurie autoriai mėlyną spalvą vadina neaktyvia fotoemulsijai. (2) Tai neteisinga. Priešingai, baltoji ir mėlynoji šviesos energingai ją skaido[...]. ChomK 250.

Moksliniame tekste vientisiniai sakiniai apibendrina įrodinėjimų grandinę ar samprotavimo teiginius, o sakinio pradžioje pavartotas įterpynys daro gana kategorišką išvadinį teiginį. Pvz.:

Tai reiškia, kad vertimas tokių kalbos elementų, kuriais reiškiamas objektų kiekis arba jų unikalumas, logine terminija, kalbos vertinimas objektų kvantifikavimo lygiu yra tarpusavyje susijęs ir nėra empiriškai determinuotas. (8) Vadinas, jis yra tam tikros analitinės hipotezės reikalas. PavKLF 57.

§ 8. Mokslinio stiliaus tekstuose implicitinis adresanto bendravimas su adresatu dialogizuojamas, adresatas įtraukiamas į problemos svarstymą, o trumpų ir ilgų vientisinių sakinių (tarp jų būna ir parceliatų) kaita rodo ir ekspresyvinės bei informacinės kalbos funkcijų dermę. Pvz.:

Yra sakoma, kad sintaksė – tai sustingusi stilistika. Ir dar: nieko nėra sintaksėje, ko anksčiau nebuvo stilijuje. (3) Tai, žinoma, aforizmai. (4) Bet juose daug tiesos. Sakinys, ne žodis, ne forma, yra kalbos audinio ląstelė, kurioje jau aiškiau apčiuopiamas stilius. (5) Tiek funkcinis, tiek ir individualus. O sintaksė, palyginti su morfologija, turi kur kas gausesnę bei įvairesnę stilistinių priemonių ir ekspresyvacijos būdų sistemą. MSU 35.

Duomenys rodo, kad sakinių skaida būdingesnė mokomojo ir ypač metodinio bei mokslo populiarinamojo postilio tekstams, kuriuose susikryžiuoja kelių funkciniių stilių ypatybės ir ypač ryški sąveika su buitiniu stiliumi. Tuo tarpu teorinio postilio tekstuose sakinių skaida itin reta, dažnai priklausanti nuo individualiojo autoriaus stiliaus ir atliekanti ne loginio išskyrimo, o pragmatinę funkciją, kurios tikslas – sumažinti sakinio „gylį“. Pvz.:

(31) Toks pjaunavas, pavyzdžiui, tikriausiai ir pasidarytas ne kam kitam, kaip pavadinti senoviniam puslankiui išlenktam vienerankiui įrankiui javams pjauti, o ne apskritai kiekvienam pjaunamajam įrankiui (peiliui, pjūklui, dalgiui ar dar kam kitam).

(20) *Arba vėl šiltnamis – tai tik žodžio oranžerija sinonimas, tam tyčia susigalvotas jo pakaitalas, o ne šiaip kiekvienų šiltų namų pavadinimas.* UrbŽDT 46. *Iplautinio horizonto viršuje kaupiasi geležies ir mangano junginiai, taip pat humusas. Pagausėja (nei iki 3–4%) fizinio molio dalelių.* BasLK 61.

§ 9. Mokslinės veiklos sfera formuoja savitą, dažniausiai asimetriską adresanto ir adresato ryšį, visas dėmesys skiriamas informacijai, perteiktai be subjektyvaus vertinimo elementų. Adresantas turi laikytis objektyvios pozicijos, tiksliai ir išsamiai perteikti tyrimų rezultatus ar mokslinius apibendrinimus, eliminuoti tas kalbos priemones, kurios iškeltų jį kaip mokslinio tyrimo subjektą. „Kada protas pasineria į reiškinius ir jų tapsmą, viskas baigiasi tuo, kad pamirštama, kas sukėlė šį procesą, pamirštamas veikėjas, veiksmazodžio subjektas lieka šešėlyje“ (Balli, 1955, 380). Mokslinės komunikacijos modelis ir konkrečių tekstų analizė rodo, kad nespecifinėms mokslinio stiliaus ypatybėms būtų galima priskirti objektyvumą, kurį dažnai realizuoja beasmeniai sakiniai, tarp vienisinių sakinių sudarantys 20,0% (žr. 2 lentelę).

2 l e n t e l ė . Beasmenių sakinių pasiskirstymas

Teksto tipas	T	M _k	M _i	H	G	T _m
Beasmenių sakinių dažnumas	20,5	14,1	24,2	17,6	20,9	22,0
Tekstai	T/M _k	T/M _i	M _k /M _i	H/G	H/T _m	G/T _m
Stjudento kriterijus	5,4	2,9	8,2	1,9	3,7	1,7
p	< 0,001	< 0,01	<<0,000	> 0,05	< 0,001	> 0,05

Kaip matyti, beasmenių sakinių dažnumas priklauso nuo vidinės mokslinio stiliaus diferenciacijos. Teorinio postilio tekstuose beasmeniai sakiniai vartojami daug dažniau negu mokomajame postilyje (skirtumas labai ryškus), kurio adresantas siekia suartėti su adresatu ir pasirenka tas konkuruojančias konstrukcijas, kurios jį aktyvina, įtraukia į bendrą veiklą. Tam ypač tinka asmeniniai sakiniai, kurių tarinys dažniausiai reiškiamas esamojo laiko pirmojo asmens formomis. Pvz.:

Pagrindinę informaciją apie kirtį gauname iš skiemens pagrindo (neatsitiktinai kirtio ženklai dedami virš raidžių, žyminčių skiemens pagrindą). PakLBKF 312. *Tuose pačiuose pavyzdžiuose pastebime ir vieno lūpinio priebalsio regresyvinį arba progresyvinį poveikį greitimiems garsams.* PakLBKF 281.

Metodinio postilio tekstuose, priešingai, beasmenių sakinių dažnumas didesnis negu teoriniuose (skirtumas esminis). Šį skirtumą būtų galima aiškinti taip: metodiniuose tekstuose galima ir poveikio (voluntatyvinė) funkcija. Ji ypač ryški tuose tekstu fragmentuose, kuriuose adresatui rekomenduojama laikytis tam tikros darbo metodikos, siūloma atsizvelgti į tam tikras sąlygas, aplinkybes ir pan. Tam ypač parankūs tipiškos konstrukcijos beasmeniai sakiniai. Pvz.:

Vienu žodžiu, reikia allikti visas skaičiavimo operacijas. MarEPMM 143. *Norint spręsti minėtus klausimus, reikia žinoti požeminio slūgsiojimo sąlygas.* PranIG 226.

Konstruojant mašinas, labai svarbu parinkti tinkamą paviršiaus šiurkštumą.
KumpMGTP 141.

Statistiškai reikšmingas skirtumas (absolūtus) yra tarp mokomojo ir metodinio postilio tekstų, nes supriešinamos dvi bendravimo kryptys: jau minėtas mokomojo postilio didaktinis kryptingumas, siekis įtraukti adresatą į bendrą veiklą taip, kad būtų perimta aktuali informacija, pateikta adaptuota forma, ir visai kita intencija – nurodyti, rekomenduoti, keisti, pertvarkyti. Pirmuoju atveju orientuojamasi į simetrišką bendravimą, implicitinį dialogą su skaitytoju, antruoju – asimetrišką, direktyvinį, todėl keičiasi ir sakinių atranka (asmeniniai ir beasmeniniai). Teoriniuose tekstuose beasmenių sakinių dažnumas atitinka mokslinio stiliaus vidurkį, jis nesiskiria individualiuose autorių tekstuose. Žinoma, daug lemia ir autorių nuostata teikti pirmenybę tam tikro tipo sakiniams.

Mažesnę įtaką įvairių tipų vientisinių sakinių funkcionavimui daro mokslo šaka, t.y. teksto turinys. Gamtos mokslai skiriasi gana tolygiu beasmenių sakinių vartojimu net individualių autorių tekstuose, daugiau šių sakinių esama matematikos darbuose (skirtumas statistiškai nereikšmingas), kuriuose svarbus įrodinėjimas, dažnai grindžiamas tam tikromis išlygomis, sąlygomis ar teiginio tikrumo galimybe (plg. su metodiniais tekštais). Labai ryškiai skiriasi humanitarinių mokslų ir matematikos bei technikos mokslų tekstai. Vadinasi, beasmeniai sakiniai skiria postilijų lygmenį, jų diferencinė galia yra vienos krypties.

Iš šios analizės matyti, kad mokslinio stiliaus tekstuose vartojami ne visų tipų beasmeniai sakiniai, nes to neleidžia specifinis komunikacijos pobūdis, moksliniam stiliui būdingas stereotipiškumas. Bet reikėtų akcentuoti dvi priešingas šio stiliaus tekstų organizavimo tendencijas: objektyvumas kaip nespescifinė ypatybė suponuoja beasmenių sakinių vartojimą, o tikslumas, polinkis į išsamią raišką lemia akivaizdžią asmeninių sakinių persvarą.

SIMPLE SENTENCES IN SCIENTIFIC STYLE

Summary

The article deals with the frequency and distribution of simple sentences and clauses in the scientific style and its sub-styles. In the corpus of 12,000 sentences under the analysis simple sentences were less frequent (44,1%) than complex and compound. In the whole corpus of 6 509 sentences consisting of simple sentences and clauses the simple sentences (24,4 %) made up the distinctive feature of sub-styles (variants). In each level of analysis the simple sentences can be described as the point of intersection of distinctive and integrative parameters of scientific style and its sub-styles (variants).

SUTRUMPINIMAI

- BasLK – Basalykas A. Lietuvos TSR kraštovaizdis. Vilnius: Mokslas, 1977.
BitUTM – Bitinas B. Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius: Jošara, 1998.
ChomK – Chomskis V. Kartografija. Vilnius: Mokslas, 1979.
DagAE – Dagys J. Augalų ekologija. Vilnius: Mokslas, 1980.

- GirdF – Girdenis A. Fonologija. Vilnius: Mokslas, 1980.
 JuodkPHP – Juodkazis V. Pabaltijo hidrogeologijos pagrindai. Vilnius: Mokslas, 1979.
 KrivGTP – Krivickas R., Jočys A. Grandinių teorijos pagrindai. Vilnius: Mokslas, 1980.
 KubTTMS – Kubilius J. Tikimybių teorija ir matematinė statistika. Vilnius: Mokslas, 1980.
 KumpMGTP – Kumpikas L. Mašinų gamybos technologijos pagrindai. Vilnius: Mokslas, 1978.
 MarEPMM – Martišius S. Elementarūs prognozavimo metodai ir modeliai. Vilnius: Mokslas, 1974.
 MSU – Mokinių stiliaus ugdymas. Kaunas: Šviesa, 1983.
 PakLBKP – Pakerys A. Lietuvių bendrinės kalbos prosodija. Vilnius: Mokslas, 1982.
 PakLBKF – Pakerys A. Lietuvių bendrinės kalbos fonetika. Vilnius: Mokslas, 1986.
 PavKLF – Pavilonis R. Kalba. Logika. Filosofija. Vilnius: Mintis, 1981.
 PranIG – Pranaitis V., Sidauga B. Inžinerinė geologija. Vilnius: Mokslas, 1979.
 UrbŽDT – Urbutis V. Žodžių darybos teorija. Vilnius: Mokslas, 1978.

LITERATŪRA

- Bitinienė A.*, 1997, Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra. Vilnius: VPU I-kl.
Brandes M.P., 1990, Stilistik der deutschen Sprache. Moskva: Высшая школа.
Gilman W., 1961, The language of Science. New York.
Gustaitis M., 1923, Stilistika. Kaunas-Marijampolė.
Labutis V., 1997, Dėl tekstų skirstymo ir apibūdinimo. – Meniniai ir komunikaciniai tekstai. Šiauliai: Šiaulių u-to I-kl., p.33–34.
Pikčilingis J., 1971, Lietuvių kalbos stilistika. T.I. Vilnius: Mokslas.
Schlesinger I.M., 1968, Sentence Structure and the Reading Process. The Hague and etc.
Sinautas V., Grenda Č., 1976, Lietuvių kalbos sintaksė. Vilnius: Mokslas.
 Sprachliche, 1988 – Sprachliche Kommunikation. Leipzig: VEB Bibliogr. Inst.
Župerka K., 1983, Lietuvių kalbos stilistika. Vilnius: Mokslas.
Župerka K., 1997, Stilistika. Šiauliai: Šiaulių u-to I-kl.
Balli, 1961 – Балли Ш. Французская стилистика. Москва: Изд-во иностр. лит.
Gal'perin, 1983 – Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука.
Senkevič, 1976 – Сенкевич В. П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений. Москва: Высшая школа.

Vilniaus pedagoginis universitetas
 Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
 2000 m. kovo 3 d.